

АНОТАЦИИ

на научните трудове на доц. д-р Христо Йорданов Паунов,
представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по
област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки;
професионално направление: 3.6 Право (Конституционно право)
в Юридическия факултет на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“,
обявен в ДВ, бр. 96 от 11.11.2025 г.

I. Монография

Представителна демокрация и дигитализация

Пловдивско университетско издателство, Пловдив, 2025 г.,
ISBN 978-619-7768-42-8, 256 стр.

Монографията предлага комплексен анализ на взаимодействието между процесите на дигитализация и функционирането на представителната демокрация в съвременния конституционен ред, със специален акцент върху българската правна система и практика. Авторът изследва как новите технологии трансформират традиционните механизми на демократичното представителство, какви възможности и рискове поражда за упражняването на основните права и свободи, и по какъв начин правната система може да се адаптира към тези предизвикателства, без да загуби фундаменталните си ценности и конституционните си принципи. Книгата е насочена не само към юристи, но и към всички, които се интересуват от ролята на дигиталните технологии в организацията и дейността на представителните институции. Тя ще бъде полезна както за студенти и изследователи в областта на правото, политическите и управленските науки, националната сигурност и сродни дисциплини, така и за всички, които желаят да разширят познанията си за едно от най-актуалните предизвикателства пред съвременната демокрация.

Глава първа от монографията представлява задълбочен анализ на представителната демокрация като фундаментален елемент на съвременния конституционен ред. Изследването има за цел да дефинира основните аспекти, принципи и механизми на представителното управление, да идентифицира ключовите теоретични рамки и да анализира съвременните предизвикателства, кулминиращи в кризата на легитимността и доверието в представителните институции. Авторът въвежда комплексна правна и политическа перспектива, като систематизира конституционните гаранции и теоретичните модели на представителството, включително специфични препратки към Конституцията на Република България (КРБ).

Авторът подчертава, че ефективното функциониране на системата изисква редица конституционни гаранции, сред които политическият плурализъм, свободата на изразяване и информация, разделението на властите и независимостта на съдебната власт. Анализирани са и основните конституционни модели на представителна демокрация – парламентарна, президентска и полупрезидентска република, като се отбелязва, че изборът между тях зависи от историческите и политическите условия на всяка държава. Глава първа също така въвежда тезата, че представителната демокрация не е абсолютна, като се допълва и ограничава от механизми на пряка демокрация и конституционен контрол.

Втора глава от монографията предлага систематизиран анализ на дигитализацията, разглеждана не само като технологична промяна, но и като всеобхватен обществен и правен феномен с фундаментални последици за конституционното право и демократичните процеси.

Главата въвежда ключови концепции и теоретични рамки, необходими за осмисляне на взаимодействието между цифровите технологии и конституционната демокрация.

Главата започва с дефиниране на дигитализацията, като я разграничава от първоначалния технически процес на преобразуване на информация от аналогова в цифрова форма. Основната теза е, че дигитализацията представлява комплексен трансформационен процес, който обхваща технологични, икономически, социални, политически и правни измерения. Тази всеобхватност я превръща в един от основните фактори, формиращи съвременното общество и правната система. Изведени са пет ключови измерения: технологично, икономическо, социално, политическо и правно. Ключови характеристики на този трансформационен процес са ускореното темпо на промените, размиването на традиционните граници (публично/частно, национално/глобално) и преразпределението на властта, създавайки нови центрове на влияние (технологични компании и алгоритми).

В тази глава се подчертава особеното значение на дигитализацията за конституционното право, тъй като тя засяга пряко основните права и свободи, системата на разделение на властите, демократичните процеси и традиционните концепции за суверенитет и юрисдикция.

В технологичен план се акцентира върху факта, че технологиите (интернет, мобилни устройства, AI) не са неутрални инструменти, а активни фактори, които формират правната реалност. Специално внимание е отделено на киберсигурността и технологичната устойчивост като ключови аспекти за защита на основните права и интегритета на демократичните институции (напр. изборните процеси). Разглежда се необходимостта от защита на критичната информационна инфраструктура и балансирането на мерките за сигурност с конституционно гарантираните права.

Глава трета от монографията, озаглавена „Дигитализация на изборния процес“, представлява правен и концептуален анализ на трансформацията на изборните процедури в България под влияние на информационните и комуникационни технологии. Централната теза изложена в тази глава е, че дигитализацията е неизбежна тенденция, която предлага значителни предимства по отношение на ефективността и достъпността, но същевременно поставя пред съвременната демократична държава сериозни предизвикателства, свързани със сигурността, прозрачността и запазването на конституционните гаранции за свободно и честно гласуване.

Главата започва с утвърждаване на изборите като сърцевина на представителната демокрация и ключово звено между гражданското общество и публичната власт. Традиционният изборен процес, базиран на хартиена бюлетина и ръчно преброяване, е представен като устойчив, но уязвим на човешки грешки и бюрократична сложност. В отговор на глобалните процеси на дигитализация, авторът обяснява понятието „електронно гласуване“ като широк спектър от технологични решения за подаване, записване, предаване или броене на гласове. Представена е класификацията на електронното гласуване според Международния институт за демокрация и съдействие при избори (International IDEA).

Основният теоретичен фокус е върху дилемата между технологичния прогрес (повишаване на ефективността, достъпността и привличане на младите избиратели) и конституционните рискове (киберзаплахи, манипулация, нарушаване на тайната на вота и дигиталното разделение). Подчертава се, че правната уредба трябва да гарантира, че технологичните нововъведения не компрометират основните права и свободи, особено принципите на тайното и равното избирателно право.

Значителна част от анализа е посветена на детайлното разглеждане на правната рамка на машинното електронно гласуване в България и дистанционното електронно гласуване, уредена в Изборния кодекс (ИК).

Глава четвърта от монографията предлага анализ на процеса на дигитализация в дейността на Народното събрание (НС) на Република България. Главата изследва правно-нормативната рамка и практическите приложения на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) в ключови парламентарни функции – законодателство, контрол и осигуряване на прозрачност, като акцентира върху конституционните аспекти на дигиталния парламентаризъм.

Главата започва с позиционирането на законодателната дейност като основна правотворческа функция на държавната власт. Подчертава се, че дигитализацията е ключов елемент на модерната представителна демокрация, насочен към повишаване на ефективността, прозрачността и достъпността на законодателния процес, който традиционно преминава през три етапа: начален (инициатива), същински (обсъждане и гласуване) и заключителен (санкция и обнародване). Ключов аргумент е, че принципът на откритост и съгласуваност, заложен в Закона за нормативните актове (ЗНА), намира своето ефективно реализиране чрез дигиталните инструменти.

Монографичният анализ детайлизира основни оперативни области на дигитализация на парламентарната дейност.

Глава пета от монографията, озаглавена „Дигитализация на изпълнителната Власт“, представлява систематичен анализ на правната, институционалната и концептуалната трансформация на държавното управление в Република България, предизвикана от процесите на цифровата революция. Главата изследва как традиционните функции и структура на изпълнителната власт, дефинирани от Конституцията, се адаптират към изискванията на електронното управление и какви са основните предизвикателства пред постигането на ефективна и прозрачна администрация в цифровата епоха.

Въведението в главата поставя акцент върху конституционната дефиниция на изпълнителната власт, която се осъществява от Министерския съвет и държавната администрация чрез изпълнително-разпоредителна дейност. Авторът подчертава, че дигитализацията не е просто технологично обновление, а фундаментална промяна в организацията и функционирането на административните структури. Ключов теоретичен принос е ясното разграничаване между понятията „електронно правителство“ (видов термин, фокусиран върху отношенията между администрацията и гражданите) и „електронно управление“ (родов термин с по-широко съдържание, обхващащ всички обществени отношения с проявление на държавната власт, включително електронно здравеопазване, правосъдие и демокрация). Електронното управление се разглежда като неразделна част от по-широка административна реформа, целяща повишаване на ефикасността и резултатността на публичния сектор чрез използване на информационни и комуникационни технологии (ИКТ).

Главата съдържа тезата за трансформацията на основните правни принципи в цифровата среда. Разглежда се как принципът на разделение на властите придобива нови измерения, тъй като технологичните ресурси и експертизата могат да доведат до потенциална „концентрация на власт“ в изпълнителния орган. Особено внимание е отделено на принципите на прозрачност и отчетност. Докато цифровите технологии предлагат възможност за повишаване на прозрачността чрез отворени данни и онлайн достъп до процедури, сложността на алгоритмите и автоматизираните системи може да породи нов тип непрозрачност. Авторът аргументира, че традиционните механизми за отчетност са недостатъчни и налагат въвеждането на нови форми, съобразени със спецификата на цифровото управление. Разглежда се и въпросът за демократичната легитимност, като се отбелязва рискът от „цифрово разделение“, което може да изключи определени групи от процесите на вземане на решения.

Глава шеста от монографията представя процеса на дигитализация на съдебната власт в България, разглеждан не само като технологична необходимост, но и като конституционен императив за осигуряване на ефективно, достъпно и справедливо правосъдие в условията на съвременната правова държава. Основната теза, която се защитава, е, че успешната дигитална трансформация изисква внимателно балансиране между въвеждането на иновативни информационни и комуникационни технологии (ИКТ) и запазването на основополагащите принципи на съдебната власт, закрепени в Конституцията на Република България (КРБ).

Авторът въвежда и дефинира концептуалната рамка на електронното правосъдие (e-Justice) като комплексно понятие, обхващащо използването на ИКТ за подобряване на ефективността, достъпността и качеството на съдебните услуги. Подчертава се, че e-Justice е процес на *дигитална трансформация*, който включва преосмисляне и оптимизация на съдебните процеси, а не просто технологична модернизация. Въпреки че се разграничават сходни термини като „дигитално правосъдие“ и „онлайн правосъдие“, акцентът пада върху интегративния характер на електронното правосъдие, което обединява различни технологични решения в единна система. Важен елемент в концептуалния анализ е твърдението, че електронното правосъдие следва да се разглежда като *инструмент*, който подпомага и усъвършенства човешкия фактор в съдебния процес, а не го замества. Съдебната дейност по своята същност изисква човешко разсъждение и оценка на доказателствата, което поставя граници пред пълната автоматизация.

Централно място в главата заема анализът на конституционноправните аспекти на дигитализацията. Авторът извежда специфични изисквания към електронното правосъдие, произтичащи от основните принципи на съдебната власт (Глава шеста на КРБ).

Глава седма от монографията предлага конституционноправен анализ на въздействието на дигиталната трансформация върху основните права, свободи и задължения на гражданите. Главата изследва ключовите концептуални рамки, чрез които традиционните конституционни гаранции се адаптират към онлайн средата, като същевременно въвежда и анализира нови, специфични за дигиталната епоха правни категории.

Централната теза, която авторът развива, е, че дигиталните права не представляват изцяло нова категория, а по-скоро адаптация и разширение на съществуващите основни права и свободи към специфичните условия на дигиталната среда. Тази адаптация е наложителна, тъй като цифровите технологии са се превърнали в неразделна част от човешкото достойнство и демократичното участие.

Анализът започва с преглед на приложимостта на традиционните конституционни норми (напр. чл. 39 КРБ за свободата на изразяване) и тяхната гъвкавост, позволяваща обхващането на дигиталните форми на комуникация. Подчертава се ключовата роля на международноправния контекст, включително тълкувателната практика на ЕСПЧ по ЕКПЧ и по-модерните разпоредби на Хартата на основните права на ЕС (по-специално чл. 8 за защита на личните данни) и Европейската декларация относно цифровите права.

Главата детайлно разглежда трансформацията на свободата на словото в дигиталното пространство. Дигиталното изразяване се характеризира с безпрецедентен обхват, скорост и интерактивност, които демократизират информационното производство, но същевременно създават остри правни предизвикателства

Глава осма от монографията, озаглавена "Дигитални форми на гражданско участие", предлага правно-теоретичен анализ на трансформацията на демократичните процеси под въздействието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ). Основната теза на главата е, че дигиталната революция налага преосмисляне на конституционните измерения на гражданското участие, като същевременно създава напрежение между традиционните

принципи на представителната демокрация и новите механизми за пряка гражданска ангажираност.

Главата дефинира дигиталното гражданско участие (ДГУ) като съвкупност от процеси и инструменти, които позволяват на гражданите да упражняват своите конституционни права за участие в обществено-политическия живот чрез използването на дигитални технологии. ДГУ се разглежда като съвременна форма на демократично участие, основана на принципа, че технологиите могат да служат като мост между гражданите и институциите.

Въвеждат се три ключови характеристики, отличаващи ДГУ от традиционните форми:

- **Достъпност.** Дигиталните платформи преодоляват физическите, географските и времевите ограничения, разширявайки кръга на активните граждани.

- **Интерактивност и двустранна комуникация.** ИКТ създават възможности за по-богат и нюансиран диалог между гражданите и институциите.

- **Прозрачност и отчетност.** Дигитализацията повишава проследимостта на управленските процеси и решенията.

В главата се представят и анализират няколко форми на дигитално гражданско участие:

- *Електронни петиции*

Правото на петиция, закрепено в чл. 45 от Конституцията, е основен инструмент за гражданско участие. Неговата дигитализация обаче повдига редица конституционни въпроси, свързани с:

✓ **Автентичност и сигурност:** Необходимостта от надеждни системи за електронна идентификация, които да гарантират сигурността на подписите.

✓ **Прозрачност:** Проследяване на статуса на петициите и осигуряване на обратна връзка.

✓ **Колективни петиции:** Проверка на автентичността на масово събрана онлайн подкрепа.

България прави опит за създаване на централизирана онлайн платформа за петиции в рамките на „Партньорство за открито управление“. Проектът обаче е в застой, като основната причина е необходимостта от предварително въвеждане на система за електронна идентификация. В резултат на това гражданите продължават да използват частни платформи, които нямат правно обвързваща сила за институциите.

- *Краудсорсинг в законодателния процес*

Краудсорсингът (от англ. crowdsourcing) е иновативен метод за събиране на идеи и предложения от широката общественост („колективен интелект“) за подобряване на качеството на законодателството. Теоретичните му основи се коренят в концепции като „мъдростта на тълпите“, делиберативната демокрация и отвореното управление.

Въпреки потенциала си да обогати законодателния процес, краудсорсингът се сблъсква със сериозни конституционни ограничения в България:

✓ **Разделение на властите (чл. 8 от КРБ):** Законодателната власт принадлежи изключително на Народното събрание. Краудсорсингът може да има само спомагателна и консултативна роля.

✓ **Представителна демокрация:** Народните представители носят политическа отговорност пред избирателите си, за разлика от анонимните участници в онлайн платформи.

✓ **Равенство и достъп:** Съществува риск от „дигитално разделение“, при което граждани без достъп или умения за работа с технологии биват изключени от процеса.

✓ **Качество и компетентност:** Законодателството изисква специализирани знания, които невинаги могат да бъдат осигурени от масовото участие.

- Производство по предложения и сигнали по АПК

Административнопроцесуалният кодекс създава благоприятна среда за дигитализация на комуникацията с администрацията. Чл. 12 от АПК въвежда принципа за достъпност, публичност и прозрачност, а чл. 18а пряко предвижда възможността за подаване на документи по електронен път. Глава осма от АПК, уреждаща производството по предложения и сигнали, е особено подходяща за дигитализация поради:

- ✓ Либералния режим на подаване: Сигнали и предложения могат да се подават писмено, устно, по телефон или по имейл (чл. 111 от АПК).
- ✓ Липсата на изискване за пряк и личен правен интерес: Всеки гражданин или организация може да сезира органите.

Въпреки правната рамка, практическата реализация все още е фрагментирана. Необходими са целенасочени изменения в АПК за създаване на по-ясни правила за електронна идентификация, връчване и поддържане на електронни регистри.

- Процедури пред омбудсмана на Република България

Институцията на омбудсмана е пример за успешно внедряване на дигитални услуги. Законът за омбудсмана и вътрешните правилници създават изключително прогресивна правна рамка. Чл. 25 от закона позволява подаване на жалби по „друго традиционно средство за съобщение“, като в допълнителните разпоредби изрично се посочва, че това включва и електронна поща. Омбудсманът е развил цялостна дигитална екосистема:

- ✓ Основна онлайн форма за жалби: Достъпна на сайта на институцията, тя е структурирана съгласно законовите изисквания и предлага функции като запазване на анонимност и прикачване на файлове.
- ✓ Специализирани платформи: Създадени са отделни дигитални канали за специфични нужди, като например платформа за защита на лица, подаващи сигнали за нарушения (т.нар. „whistleblowers“), и секция, адаптирана за деца.
- ✓ Интеграция на канали: Дигиталните услуги не заместват, а допълват традиционните (приемна, телефон), осигурявайки достъп за всички граждани, независимо от тяхната дигитална грамотност.

Дигиталните форми на гражданско участие носят значителни възможности за укрепване на демокрацията в България, но и сериозни предизвикателства. Анализът показва наличието на разнопосочни тенденции: от една страна, съществуват прогресивни правни рамки и успешни практики като тази на омбудсмана, а от друга – проекти в застои (е-петиции) и ясни конституционни ограничения (краудсорсинг в законодателството).

II. Статии

Столицата на България като държавен символ -

в сборник „Правото - традиции и перспективи“, Сиела, София, 2018 г.,
ISBN 978-954-28-2625-5, стр. 376-384

В статията се проследява и анализира конституционният и законодателен статут на град София като столица на българската държава, като се аргументира нейната роля не само на административен център, но и на ключов държавен символ.

Авторът прави детайлен правно-исторически анализ, който започва от дебатите в Учредителното събрание през 1879 г. и избора на София за столица. Подчертан е интересният факт, че Търновската конституция не съдържа изрична разпоредба за столицата, а решението е

взето с протокол на Учредителното събрание. Разгледана е концепцията на Драган Цанков за две столици – Търново като историческа и София като правителствена. Проследява се законодателното развитие през годините, включително първите градоустройствени планове, създаването на герба на София през 1900 г. и разширяването на града до „Столична голяма община“ през 1938 г.

Конституционното закрепване на статута на столицата е разгледано в контекста на последващите основни закони:

- *Конституцията на НРБ от 1947 г.* За първи път столицата е изрично посочена в конституционен текст и е включена сред държавните символи.

- *Конституцията на НРБ от 1971 г.* Продължава традицията столицата да бъде уредена в главата, посветена на държавните символи.

- *Конституцията на Република България от 1991 г.* Потвърждава София като столица и я поставя в Глава десета редом до герба, печата, знамето и химна.

Статията обръща специално внимание на действащата правна рамка. Анализирани са специалният статут на Столичната община, която съгласно Закона за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА) и Закона за административно-териториалното устройство на Република България (ЗАТУРБ) е едновременно община и област. Този дуализъм, според автора, създава специфичен модел на управление, който съчетава местното самоуправление с провеждането на държавната политика за развитие на столицата.

Авторът акцентира върху съществуващата празнота в законодателството. Той припомня за неуспешните опити през 2003 г. и 2007 г. да бъде приет специален Закон за София, който да кодифицира многобройните разпоредби, разпръснати в над 38 различни нормативни акта. Тази фрагментация на правната уредба води до преплитане на компетенции между държавни и местни органи и затруднява ефективното управление.

В заключителната част на статията авторът формулира ясна препоръка *de lege ferenda* – необходимостта от приемане на специален Закон за София, като изтъква няколко ключови аргумента в подкрепа на тази теза.

Конституционни измерения на българската културна идентичност –
в сборник „Право и културни ценности“, ИДП при БАН, София, 2019 г.,
ISBN 978-954-9583-37-3, стр. 222-236

Статията предлага задълбочен историко-правен анализ на конституционната уредба, свързана с българската културна идентичност, проследявайки нейното развитие от Освобождението до наши дни.

Авторът извежда тезата, че културното наследство и ценности са еманация на културната идентичност на един народ, а тяхното конституционно закрепване е израз на уважение към националната идентичност. Статията разглежда последователно четирите български конституции, като очертава специфичните подходи на всяка от тях към правната регламентация на културата, образованието и езика.

Анализът започва с Търновската конституция (1879 г.), която, макар и без изрични разпоредби за права в сферата на културата, косвено полага основите на културното развитие чрез прокламирането на свобода на печата и въвеждането на задължително и безплатно първоначално образование. Подчертава се демократичният характер на тези разпоредби като основа за изграждане на грамотно и образовано общество.

Следва разглеждането на Конституцията от 1947 г., която въвежда качествено ново отношение към културата, вмениявайки на държавата „особени грижи“ за културното възпитание. Този период се характеризира с активно държавно участие в създаването на материални условия за развитие на изкуствата и науките чрез поддържане на книгоиздателства, театри, музеи и други културни институции. Акцентира се върху светския и прогресивен дух на образованието и гарантирането на правата на малцинствата да развиват своята култура, наред със задължителното изучаване на българския език.

В анализа на Конституцията от 1971 г. се обръща внимание на силната идеологизация на правната рамка, където творчеството е призовано да „служи на народа“ и да се развива в „комунистически дух“. Въпреки това, тази конституция разширява ангажимента на държавата към културата, като включва и обществените организации в процеса и за първи път изрично закриля авторските права, макар и с уговорката, че те не могат да противоречат на обществения интерес.

Централно място в статията заема анализът на действащата Конституция на Република България от 1991 г. Авторът детайлно разглежда чл. 54, който урежда „правото на култура“ като комплексно, съпричастно основно право. Разграничават се неговите два аспекта: пасивен – правото на всеки да се ползва от националните и общочовешките културни ценности, и активен – правото да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност. Подчертава се, че реализацията на тези права изисква активни действия от страна на държавата. Специално внимание е отделено на конституционния статут на българския език като официален и на задължението на държавата да опазва националното културно и историческо наследство.

В заключение се обобщава, че последователното конституционно нормиране на „културните“ права обогатява националната правна традиция и служи като инструмент за съхраняване на българската културна идентичност. Статията аргументира, че културното наследство е не само ресурс за духовно оцеляване, но и незаменим фактор за устойчиво развитие, социална интеграция и икономически растеж в условията на глобализация.

140 години от създаването на Търновската конституция –
в сборник „Научни четения, посветени на 140-годишнината от приемането на
Търновската конституция“, Сиела, София, 2019 г.,
ISBN 978-954-28-3043-6, стр. 31-37

Статията предлага задълбочен анализ на историческия контекст, в който е създадена Търновската конституция. Разгледани са ключови моменти от работата на Учредителното събрание, свикано в Търново през 1879 г., както и ролята на видни български общественици и интелектуалци в този процес. Авторът обръща специално внимание на идейните влияния и правните образци, послужили за основа на българския основен закон, сред които се открояват белгийската, сръбската и румънската конституции.

В текста се изтъкват демократичните и либерални принципи, залегнали в основата на Търновската конституция. Сред тях са народният суверенитет, разделението на властите, гаранциите за основните права и свободи на гражданите, както и въвеждането на всеобщо избирателно право. Подчертано е, че тези принципи превръщат Търновската конституция в един от най-прогресивните за времето си основни закони в Европа.

Статията проследява и последващото развитие на конституционния ред в България, включително двете изменения на Търновската конституция от 1893 г. и 1911 г. Анализирани са

причините и последиците от тези промени, както и тяхното отражение върху политическия живот в страната.

В заключение, авторът изтъква непреходното значение на Търновската конституция като символ на българската държавност и демокрация. Подчертава се нейната роля за полагането на основите на модерната парламентарна система в България и за утвърждаването на страната като част от европейското правно и политическо пространство.

Свободната стопанска инициатива като конституционен принцип –

в сборник с доклади от научна конференция

“Традиция и развитие на законодателството в сферата на икономиката“,

Издателски комплекс – УНСС, София, 2020 г., ISBN 978-619-232-276-2, стр. 89-95

Статията представлява конституционноправен анализ, посветен на един от фундаменталните стълбове на съвременната българска икономическа система – принципа на свободната стопанска инициатива, заложен в чл. 19 от Конституцията на Република България.

Авторът изхожда от констатацията, че макар българската Конституция да не съдържа обособена глава, посветена на икономическия ред, в нейния корпус са интегрирани редица „стопански разпоредби“, които очертават рамките на пазарната икономика. Централно място сред тях заема именно принципът за свободната стопанска инициатива, който бележи прехода от държавно-централизирано към пазарно стопанство. Статията анализира двустранната връзка между установения конституционен ред и икономическата система, като подчертава, че държавата се оттегля от пряка намеса, за да създаде пространство за свободно организиращи се частни субекти, които да оперират в условията на открита конкуренция.

Авторът структурира своя анализ около няколко ключови направления:

- Същност на принципа. Разгледан е чл. 19, ал. 1 от Конституцията като фундамент, който предполага ограничаване на държавното присъствие в икономиката и насърчаване на частната инициатива. Подчертава се неразривната връзка между свободната стопанска инициатива и неприкосновеността на частната собственост (чл. 17, ал. 3 от КРБ), като се изтъква принципът на равнопоставеност между всички стопански субекти, включително държавата и общините, когато те действат като частни собственици.

- Граници на свободната стопанска инициатива. Статията аргументирано доказва, че правото на свободна стопанска инициатива няма абсолютен характер. Авторът се позовава на практиката на Конституционния съд, за да очертае хипотезите, в които законодателят може да налага ограничения. Такива ограничения са допустими с цел:

- ✓ Защита на по-висши конституционни ценности (суверенитет, национална сигурност, териториална цялост).
- ✓ Предотвратяване на злоупотреби с монополно положение и защита на потребителите.
- ✓ Опазване на околната среда, националното културно наследство и други значими обществени интереси.
- ✓ Гарантиране на сигурността в специфични сектори, като банковото дело, където се допускат само определени правно-организационни форми.

- Законови механизми за реализация и защита. Анализирана е ролята на законодателството за конкретизиране на конституционните повели. Разгледани са ключови нормативни актове като Закона за защита на конкуренцията, Закона за защита на потребителите и Закона за насърчаване на инвестициите, които създават правната рамка за лоялна

конкуренция, защита на правата на потребителите и закрила на инвестициите на български и чуждестранни лица.

- Европейскоправен контекст. Направен е паралел с правото на Европейския съюз, като се посочва, че свободата на стопанска инициатива е закрепена и в чл. 16 от Хартата на основните права на ЕС. Това поставя българската конституционна уредба в синхрон с обоевропейските принципи за свобода на упражняване на търговска дейност, свобода на договаряне и свободна конкуренция.

В заключение авторът обобщава, че конституционният принцип на свободната стопанска инициатива е необходимата предпоставка за изграждането на успешна пазарна икономика. Той създава система от еднакви правни условия за всички участници в стопанския живот, като същевременно позволява на държавата да изпълнява своята регулаторна и коригираща функция.

***За потребността от функционирането на
институцията „университетски омбудсман“ в България -
в сборник „100 години УНСС - 100 години право в УНСС“.***

Том II „Актуални проблеми на публичното и наказателното право.

Актуални проблеми на историческите, икономическите и социалните науки“,
Издателски комплекс - УНСС, София, 2021 г., ISBN 978-619-232-438-4, стр. 46-55

В статията авторът аргументирано защитава необходимостта от въвеждането и развитието на институцията „университетски омбудсман“ в българската академична среда като важен инструмент за защита на правата на членовете на университетската общност и за подобряване на качеството на висшето образование.

Статията започва с исторически и теоретичен преглед на институцията „омбудсман“, проследявайки нейното възникване в Швеция и развитието ѝ в световен мащаб. Авторът подчертава еволюцията на омбудсмана от общ защитник на гражданските права до специализирани форми, съобразени със спецификата на различни обществени сектори. В този контекст се разглежда и появата на университетския омбудсман, като се посочват примери от САЩ, Канада, Австралия, Нова Зеландия и Европа.

В основната част изложението се фокусира върху българския опит, като отбелязва, че институцията на академичния омбудсман е въведена за първи път в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2004 г. и впоследствие е възприета и от други висши училища в страната. Авторът анализира правната уредба и практическото функциониране на институцията, като очертава основните принципи, които трябва да ръководят нейната дейност:

- Поверителност: Гарантиране на анонимността на лицата, подали жалби и сигнали.
- Независимост: Функционална и организационна независимост от административните и ръководните органи на висшето училище.
- Безпристрастност: Обективно и неутрално разглеждане на фактите по всеки отделен казус.
- Законност: Осъществяване на дейността в съответствие с действащото законодателство и вътрешните актове на университета.
- Публичност: Прозрачност и отчетност на дейността пред академичната общност.

Специално внимание е отделено на функциите на университетския омбудсман, които са систематизирани в три основни направления:

1. Посредническа функция: Съдействие за справедливо разрешаване на спорове чрез диалог и медиация между страните в конфликта.
2. Информационна функция: Предоставяне на информация и консултации на членовете на академичната общност по въпроси, свързани с техните права и задължения.
3. Проактивна/превантивна функция: Идентифициране на системни проблеми и отправяне на препоръки за подобряване на административните практики и процедури с цел предотвратяване на бъдещи нарушения.

В заключение авторът аргументира, че институцията на университетския омбудсман не е просто алтернативен механизъм за решаване на спорове, а важен индикатор за демократичното развитие на висшите училища в България. Нейното ефективно функциониране допринася за повишаване на прозрачността, отчетността и качеството на образователните и административните услуги, като по този начин спомага за хармонизирането на българското висше образование с европейските и световните стандарти.

Изключителната държавна собственост – публичноправни аспекти -
в сборник „Имуществените отношения в правото - развитие и перспективи“,
УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2021 г., ISBN 978-619-202-672-1, стр. 368-381

Статията представлява правен анализ на института на изключителната държавна собственост, като разглежда един от фундаменталните елементи на икономическата система на страната, заложен в нейния основен закон.

Авторът систематично изследва публичноправните аспекти на изключителната държавна собственост, уредена в чл. 18 от Конституцията на Република България. Анализът започва с поставянето на института в по-широкия контекст на конституционната уредба на собствеността и разграничението между нейните две основни форми – публична и частна. Авторът се позовава на тълкувателната практика на Конституционния съд, за да изясни критериите за това разграничение, а именно: субектът на правото, видът на обектите и тяхното обществено предназначение.

Централно място в статията заема дефинирането на изключителната държавна собственост като особена категория публична собственост, чиито обекти са изчерпателно изброени в Конституцията поради тяхната стратегическа важност за обществото. Авторът предлага ясна класификация на тези обекти в три основни групи:

1. Обекти, придобили статут по силата на самата конституционна норма: подземни богатства, крайбрежна плажна ивица, републикански пътища.
2. Обекти, определени по критерия „национално значение“: води, гори и паркове.
3. Обекти, дефинирани по юридически критерий „определени със закон“: природни и археологически резервати.

Подчертава се ключовата характеристика на тези обекти – тяхната неотчуждаемост и фактът, че държавата е техен единствен възможен и юридически допустим собственик. Този специален статут, според автора, е конституционна гаранция за осигуряване на всеобщата полза от тези ресурси и блага.

Статията обръща специално внимание и на правния режим за стопанисване и управление на обектите – изключителна държавна собственост. Детайлно са анализирани правните способности, чрез които държавата може да предоставя на трети лица възможността да ги използват – концесията и разрешението. Авторът прави ясно разграничение между двата механизма, като

изтъква, че концесията се отнася до учредяване на право на ползване върху обект, докато разрешението касае правото за извършване на дейност. Подчертано е, че условията и редът за предоставянето им задължително се уреждат със закон, което осигурява най-висока степен на правна защита на обществения интерес.

***Великото Народно събрание като гарант за защита
на Конституцията на Република България -***
сп. Studia Iuris, № 2, 2021 г., ISSN 2367-5314, стр.75-82.

Статията предлага обстоен преглед на ролята и правомощията на Великото Народно събрание (ВНС), като го позиционира не просто като орган с учредителна власт, а като специален гарант за стабилността и защитата на основния закон. Авторът развива тезата, че усложнената процедура за свикване на ВНС и високите квалифицирани мнозинства, необходими за приемането на неговите актове, не са архаична спънка, а съзнателно заложен от конституционния законодател механизъм за предпазване на основните принципи на държавното устройство. Централно място в изложението заема анализът на двойния режим за ревизия на Конституцията, уреден в Глава девета на основния закон. Разграничават се правомощията на Обикновеното Народно събрание да извършва промени в по-голямата част от конституционните разпоредби и изключителната компетентност на ВНС, запазена за въпроси от фундаментално значение.

Авторът обръща специално внимание на тълкувателната практика на Конституционния съд (в частност Решения № 3/2003 г., № 3/2004 г. и № 8/2005 г.), която чрез разширително тълкуване на понятието „форма на държавно управление“ е бетонираше статута на ВНС като единствен орган, легитимиран да пререструктурира механизма на държавната власт.

С принос към юридическата мисъл е направеният в статията ретроспективен анализ на дебатите в VII-то Велико Народно събрание. Чрез цитиране на стенографски дневници, се разкрива многообразието от идеи и концепции, обсъждани при създаването на действащата Конституция – от предложения за премахване на ВНС и замяната му с утежнени процедури в НС, до различни модели за неговото съставяне. Този исторически прочит позволява на съвременния юрист да разбере по-дълбоко мотивите на конституционния законодател и да оцени актуалността на заложените тогава принципи.

Статията не подминава и съвременните гласове, които определят института на ВНС като „излишен“ или „остарял“. В отговор, авторът аргументирано контрира, че премахването на този „самозащитен механизъм“ би отворило врата за лесни и конюнктурни промени в основите на държавността. Подчертава се, че ВНС изпълнява своята защитна функция дори „задочно“, със самото си съществуване в конституционния модел, придавайки по-голяма стабилност и устойчивост на нормите, чиято промяна е в неговата компетентност.

***Технологията за конституционни промени
в българските конституции от 1947 и 1971 г. -***
сп. „Бизнес и право“, № 4, 2021 г., ISSN (print): 2603-3437;
ISSN (online): 2603-3445, стр. 5-14

Статията предлага сравнителен анализ на правната уредба, регламентираща процедурите за изменение на основните закони на Народна република България – Конституцията от 1947 г.

и Конституцията от 1971 г. Авторът изследва „технологията“ за конституционни промени, като я поставя в широкия общественно-политически контекст на епохата и проследява нейната еволюция до ключовите събития от края на 1989 г. и приемането на действащата Конституция на Република България.

Статията започва с дефиниране на предмета на изследване – специфичната дейност по ревизия на основния закон, която включва изменение, допълнение, отмяна на отделни разпоредби или приемане на изцяло нов конституционен акт. Подчертава се фундаменталното значение на конституцията като стабилен юридически акт, който обаче трябва да притежава механизми за адаптация към динамиката на обществения живот.

Конституцията на Народна република България от 1947 г. е разгледана като продукт на радикалните общественно-политически промени след 9 септември 1944 г. Приета от VI Велико Народно събрание, тя установява републиканска форма на управление, но и поставя основите на тоталитарния режим. Анализът на процедурата за нейното изменение, уредена лаконично в чл. 99, разкрива един изключително „гъвкав“ модел. Компетентният орган за извършване на промени е обикновеното Народно събрание, което може да действа по инициатива на правителството или на една четвърт от народните представители. За приемането на изменения се изисква квалифицирано мнозинство от две трети. Авторът акцентира върху ключов пропуск в тази уредба – липсата на каквато и да е процедура за приемане на нова конституция, което оставя отворен въпроса за легитимността на една бъдеща пълна конституционна промяна.

Преминавайки към Конституцията на Народна република България от 1971 г., авторът я представя като нормативен израз на доктрината за „развития социализъм“. Приета чрез референдум, тази конституция се отличава със своята силна идеологизация, прогласявайки ръководната роля на Българската комунистическа партия. Процедурата за ревизия, съдържаща се в чл. 143, вече предвижда две отделни хипотези: приемане на нова конституция и изменение на действащата. Въпреки това, компетентността и в двата случая остава в ръцете на обикновеното Народно събрание. Разширен е кръгът на субектите с право на инициатива, като е включен Държавният съвет, а сроковете за разглеждане на предложенията са удължени. Изискването за мнозинство от две трети се запазва.

Обособена част от изследването е анализът на конституционните промени след 10 ноември 1989 г. В условията на политически плурализъм и обществен натиск, Националната кръгла маса се превръща във форум за договаряне на мирния преход към демокрация. Статията детайлно проследява измененията в Конституцията от 1971 г., приети от последното комунистическо Народно събрание. Ключова стъпка е промяната в чл. 143, която възстановява института на Великото Народно събрание като единствен орган, компетентен да приеме нова конституция. Тази промяна, както отбелязва и Конституционният съд в своята практика, възкресява една демократична традиция от Търновската конституция и легитимира създаването на изцяло нов конституционен модел. Авторът подчертава уникалната правна конструкция, при която Седмото Велико Народно събрание (1990-1991 г.) функционира едновременно като учредителна власт и като обикновен законодателен орган.

В заключение, авторът обобщава, че и двете „социалистически“ конституции са създадени с цел да бъдат лесно ревизирани от управляващия елит, за да обслужват политическата конюнктура. Липсата на разграничение между учредителна и учредена власт в тези основни закони е била съзнателно заложена, за да се гарантира монополът на властта. Едва с промените от 1990 г. се възстановява класическият конституционен принцип, че създаването на основния закон е изключително правомощие на специално свикан за целта суверен – Великото Народно събрание.

За Конституционното право като наука и учебна дисциплина в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ -
сп. Studia Iuris, № 2, 2022 г., ISSN 2367-5314, стр.79-89

Статията предлага задълбочен и панорамен поглед върху развитието на конституционното право като фундаментална научна област и академична дисциплина в рамките на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Текстът представлява поглед към историята на юридическото образование в България, като същевременно отдава почит на ключови фигури, допринесли за изграждането на пловдивската конституционноправни школа.

Статията започва с дефиниране на конституционното право като водещ отрасъл в националната правна система, който формира ядрото на правовия ред и урежда основополагащи обществени отношения, свързани с държавното устройство, функционирането на публичната власт и основните права на гражданите. Авторът подчертава неговата роля като първата самостоятелна дисциплина, с която се сблъскват студентите по право, което обуславя и нейното ключово значение за формирането на тяхното юридическо мислене.

В исторически план, публикацията проследява създаването на Юридическия факултет през 1992 г. – един от първите в страната след демократичните промени. Специално внимание е отделено на първите години, изграждането на учебния план и привличането на изтъкнати преподаватели. Централно място в този текст заема личността на проф. д-р Емилия Друмева, която е титуляр на курса по конституционно право от самото основаване на факултета. Статията детайлно представя нейната впечатляваща биография – от участието ѝ в изработването на действащата Конституция, през дългогодишната ѝ работа като директор на правната дирекция в Народното събрание и съдия в Конституционния съд, до настоящата ѝ позиция като секретар по правни въпроси на Президента на Република България. Подчертан е и нейният фундаментален научен труд – учебникът „Конституционно право“, който претърпява пет издания и се подготвя за шесто, утвърждавайки се като основно помагало за поколения юристи.

Авторът разглежда и еволюцията на преподавателския състав по дисциплината, както и иновативните за времето си методи на преподаване. Акцентира се върху съчетаването на теоретичната подготовка с практически ориентирани подходи, сред които решаване на казуси, работа с практиката на Конституционния съд, организиране на дискусии и форуми и посещения в ключови държавни институции. Като важен елемент от академичния живот е представен и Кръжокът по публичноправни науки, който предоставя платформа за задълбочени изследвания и дискусии сред студенти и докторанти.

Особен принос на пловдивската школа, изтъкнат в статията, е наличието на акредитирана докторска програма по „Конституционно право“, която е сред малкото в страната и допринася за подготовката на висококвалифицирани специалисти и изследователи в областта.

Статията не е просто исторически преглед, а емоционален разказ за приемствеността, академичния дух и професионализма, които изграждат авторитета на конституционноправната школа в Пловдив. Публикацията е посветена на 75-годишнината на проф. Емилия Друмева и завършва с избрана библиография на нейните трудове, което я прави ценен източник за всеки, който се интересува от развитието на българския конституционализъм.

**Публичноправни аспекти в уредбата на държавния монопол
по чл. 18, ал. 4 от Конституцията на Република България -**
в сборник „Юридически, икономически и исторически аспекти на
държавното регулиране върху стопанската дейност”,
Издателски комплекс – УНСС, София, 2023 г., ISBN 978-619-232-703-3, стр. 85-92

Статията предлага правен анализ на института на държавния монопол, уреден в чл. 18, ал. 4 от Конституцията на Република България (КРБ), като разглежда неговата същност, обхват и правни последици в контекста на съвременната пазарна икономика.

Авторът започва своя анализ с представяне на фундаменталното противоречие в българския конституционен модел – от една страна, прогласената в чл. 19, ал. 1 и 2 от КРБ свободна стопанска инициатива и изискването за еднакви правни условия за стопанска дейност, а от друга – предвидената в чл. 18, ал. 4 възможност за установяване на държавен монопол. Тази дихотомия поставя основата на цялото изследване, което цели да изясни границите и съдържанието на това изключение от общия принцип на пазарна свобода.

В статията се проследява етимологията на понятието „монопол“ и се представят различни доктринални и легални дефиниции. Централно място заема анализът на практиката на Конституционния съд, и по-конкретно Решение № 6 от 2000 г., което дефинира държавния монопол като „...конституционно установеното в чл. 18, ал. 4 от Конституцията правомощие на Народното събрание със закон да предоставя изключителни права за осъществяване на изчерпателно изброените в същата разпоредба дейности“.

Авторът подчертава, че конституционната разпоредба не въвежда задължение, а само създава правна възможност за законодателя да установи монопол, когато това е в обществен интерес.

Един от ключовите въпроси, разгледани в статията, е обектът на държавния монопол. Авторът анализира текста на чл. 18, ал. 4 от КРБ и практиката на Конституционния съд (Решение № 2 от 1996 г.).

Статията обръща специално внимание на механизма за упражняване на монопола. Подчертава се, че установяването на държавен монопол не означава непременно, че само държавата, чрез свои органи или предприятия, може да извършва съответната дейност. Чрез разпоредбата на чл. 18, ал. 5 от КРБ, Конституцията предвижда възможността държавата да предоставя разрешения на трети лица (включително частноправни субекти) за извършване на монополните дейности. Авторът изяснява, че предоставянето на такова разрешение не е равносилно на прехвърляне на монопола. Държавата остава титуляр на изключителното право, като запазва контролните си функции и възможността да се противопостави на всеки, който извършва дейността без надлежно разрешение.

Чрез аналитичен прочит на нормативната уредба и съдебната практика, авторът очертава ясно правната рамка на държавния монопол, разграничавайки го от други правни фигури и подчертавайки неговия изключителен и строго регламентиран характер. Трудът е от съществено значение за разбирането на баланса между свободната стопанска инициатива и държавната регулация в името на обществения интерес.

Относно промяната във формата на държавно управление на Република България -
в сборник "Правото в XXI век - предизвикателства и перспективи", Том 2
"Публичноправни науки; Наказателноправни науки; Международноправни науки",
УИ "Паисий Хилендарски", Пловдив, 2023 г., ISBN 978-619-202-904-3, с. 35-43

Статията представлява задълбочен конституционноправен анализ на един от фундаменталните въпроси на българския държавен модел – формата на държавно управление и механизмът за нейната евентуална промяна. Авторът очертава теоретичните основи на понятието, разглежда неговите специфични измерения в действащата Конституция на Република България (КРБ) и да представя в детайли сложната процедура, предвидена за изменение на установения конституционен ред.

Статията започва с дефиниране на сложната и многопластова категория „форма на държавата“. Авторът я представя като „конституционноправния ред в държавата“, който обхваща организацията и осъществяването на публичната власт. Позовавайки се на класически теоретици като Карл Шмит, авторът изтъква, че формата на държавата е продукт на суверенно решение на учредителната власт, чрез което народът определя начина на своето политическо съществуване. Статията прави ясно разграничение между двете основни проявления на държавната форма: форма на държавно устройство (унитарна или федерална държава) и форма на държавно управление (монархия или република), като по този начин подготвя читателя за последващия анализ, фокусиран върху втората категория.

Централно място в изложението заема анализът на българския конституционен модел, установен с Конституцията от 1991 г. Авторът подчертава, че дефиницията на България като „република с парламентарно управление“ (чл. 1, ал. 1 от КРБ) не е просто формална декларация, а е израз на цялостна система от принципи, които изграждат една „демократична, правова и социална държава“. Той аргументирано свързва парламентарната република с основополагащи конституционни начала като народния суверенитет, разделението на властите, политическия плурализъм и върховенството на правото. По този начин статията разкрива, че формата на управление е комплексен резултат от взаимодействието на редица конституционни норми и институции.

Особено ценен принос на статията е детайлното разглеждане на тълкувателната практика на Конституционния съд. Авторът се спира на ключовото Решение № 3 от 2003 г., с което съдът дава разширително тълкуване на понятието „форма на държавно управление“. Той акцентира върху извода на конституционните съдии, че това понятие не се изчерпва с дилемата „република или монархия“, а включва цялостната архитектура на висшите държавни институции – Народно събрание, Президент, Министерски съвет, съдебна власт и Конституционен съд. Според анализа в статията, всяка промяна, която би нарушила установения от учредителната власт баланс на правомощия между тези органи, представлява промяна във формата на държавно управление и следователно попада в изключителната компетентност на Велико народно събрание (ВНС), съгласно чл. 158, т. 3 от КРБ.

В последната си част статията преминава към прецизен преглед на процедурата за свикване на ВНС и за изменение на формата на държавно управление. Разгледани са последователно всички етапи.

Авторът обръща внимание на някои процедурни неясноти в конституционната уредба, като например липсата на изрично уреден кворум за заседанията на ВНС, и подчертава ролята, която бъдещ правилник за дейността на ВНС би имал за тяхното разрешаване.

В заключение се обобщава, че сложната и утежнена процедура за промяна на формата на държавно управление е съзнателен избор на конституционния законодател. Тя служи като

гаранция за стабилността на държавния модел и предпазва основните характеристики на парламентарната република от конюнктурни промени, продиктувани от моментни политически мнозинства.

***Правни предизвикателства при приемането на промени
в Конституцията на Република България -***

в сборник „Предизвикателства пред правното регулиране в България“,
Издателски комплекс - УНСС, София, 2024 г., ISBN 978-619-232-848-1, с. 41-54

Статията предлага правно-теоретичен и практически анализ на процедурата за изменение и допълнение на българската Конституция, извършвана от обикновено Народно събрание. Авторът разглежда конституционната уредба като „жива материя“, която трябва да еволюира в съответствие с обществено-политическите реалности, като същевременно подчертава необходимостта от стабилност и предвидимост на основния закон.

Статията е структурирана така, че да изследва последователно всеки етап от усложнения процес по конституционна ревизия, като идентифицира както изрично уредените в Глава девета от Конституцията гаранции, така и съществуващите правни празноти и предизвикателства.

Централен обект на изследването е особеният законодателен процес за ревизия на Конституцията, уреден в чл. 154–156 от основния закон. Авторът го разграничава ясно от обикновения законодателен процес, като акцентира върху специфичните процесуални изисквания, които служат като гаранция срещу прибързани и необмислени промени. Анализът обхваща следните ключови аспекти на процедурата:

- *Право на инициатива.* Ограничен кръг субекти – една четвърт от народните представители и президентът. Изключването на Министерския съвет и изискването за квалифициран брой депутати (60) подчертават изключителната важност на акта.

- *Срокове за разглеждане.* Законопроектът се разглежда в строго определени срокове – не по-рано от един и не по-късно от три месеца след внасянето му, което осигурява време за обществен дебат и политически консултации.

- *Квалифицирано мнозинство.* Изискването за мнозинство от три четвърти (180 гласа) от всички народни представители, прието на три гласувания в различни дни, е ключова гаранция за постигане на широк парламентарен консенсус.

- *Хипотеза на „спадащо мнозинство“.* Анализира се разпоредбата на чл. 155, ал. 2 от Конституцията, която позволява законопроект, получил подкрепа от поне две трети, но по-малко от три четвърти от депутатите, да бъде преразгледан и приет с мнозинство от две трети.

- *Кворум.* Авторът идентифицира правна празнота по отношение на необходимия кворум за провеждане на заседанията, като аргументирано извежда, че той логично следва да е по-висок от изискуемото мнозинство за приемане.

- *Промулгация.* Разгледана е особената роля на председателя на Народното събрание, който подписва и обнародва закона, като се изключва участието на президента и правото му на отлагателно вето.

Авторът обръща специално внимание на факта, че голяма част от детайлите по процедурата не са уредени в самата Конституция, а се приемат с *ad hoc* процедурни правила от всяко Народно събрание, което се заема с конституционна ревизия. Тази практика, макар и наложила се, създава несигурност и е едно от основните предизвикателства пред правната регулация.

В заключителната част на статията авторът формулира редица препоръки за бъдещо усъвършенстване на нормативната уредба (*de lege ferenda*). Те са насочени към преодоляване на идентифицираните празноти и повишаване на правната сигурност при изменение на основния закон.

Малолетните и непълнолетните в българските конституционноправни норми -
сп. *Studia Iuris*, 2024, №2, ISSN 2367-5314, с. 7-16

Статията предлага сравнителен преглед на еволюцията на конституционната закрила на децата в България. Материалът проследява развитието на конституционноправните норми, касаещи децата, през четири ключови периода в българската история, като анализира следните основни закони:

- *Търновска конституция*. Макар в текста да липсва изрична уредба за правата на децата, авторът разкрива как косвено те са били обект на закрила чрез общи принципи като равенство пред закона (чл. 57), забрана на робството (чл. 61) и въвеждането на безплатно и задължително първоначално образование (чл. 78). Анализират се и специфичните норми относно непълнолетието на монарха.

- *Конституциите на НРБ от 1947 и 1971 г.* Разглежда се преходът към изрично упоменаване на правата на децата, макар и в силно идеологизиран контекст. Акцентира се върху норми като приравняването на правата на извънбрачните деца (чл. 76, ал. 3 от КНРБ 1947 г.) и задължението на родителите за „комунистическо възпитание“ (чл. 38, ал. 3 от КНРБ 1971 г.).

- *Конституцията на Република България от 1991 г.* Анализът се фокусира върху съвременната, демократична рамка, която поставя детето в центъра на система за закрила. Разгледани са основополагащи принципи като закрилата на семейството, майчинството и децата от държавата и обществото (чл. 14), правото и задължението на родителите да отглеждат и възпитават децата си до пълнолетие (чл. 47), както и гарантираното право на образование (чл. 53).

Авторът достига до заключението, че макар действащата българска правна рамка да съответства на съвременните международни стандарти за защита правата на детето, продължават да съществуват предизвикателства. Те са свързани предимно с ефективното прилагане на законовите мерки, недостатъчното финансиране на социални програми и нуждата от по-добра координация между институциите. Статията отправя препоръки за усъвършенстване на законодателството, особено в посока превенция на насилието и експлоатацията, и засилване на социалната подкрепа за деца в риск.

Изготвил:

доц. д-р Христо Й. Паунов